

Ny pensjonsløsning kan gi flere sykmeldte og arbeidsledige

Av Tove Midtsundstad, Fafo-forsker

Regjeringen hevder å ha hugget over den gordiske knute og funnet en løsning på førtidspensjonsproblemet. Det nye systemet gjør det svært lønnsomt å fortsette i arbeid fram til 72 år, samtidig som de med lav inntekt og mange år i arbeid sikres en god pensjon fra fylte 62 år. Resultatet kan likevel bli flere uførepensjonister, arbeidsledige og sykmeldte, fordi det lønner seg.

Det gjenstår med andre ord noen uløste pensjonsknuter, både for regjeringen og for partene i arbeidslivet. Forskning viser at en ikke ubetydelig andel av dagens AFP-pensjonister har gått av tidlig fordi de ikke evnet å jobbe mer, eller fordi nedbemanninger gjorde det umulig å fortsette i jobben. For disse kan det bli svært lønnsomt å benytte andre trygdeordninger. Dette bør regjeringen og partene ha i mente i det videre reformarbeidet.

Vil sliterne se seg råd til å gå av som 62-åringer likevel?

Statssubsidiene til AFP-ordningen har gått til langt flere enn sliterne, samtidig har de gjort det vanskelig å tillate kombinasjon av arbeid og pensjon uten avkortingen av pensjonsytelsene. Den statlige AFP-støtten foreslås derfor omgjort til et flatt kronebeløpet, som gis til alle med rett til AFP, uavhengig av om de tar ut tidligpensjon eller ikke - noe som samtidig innebærer en viss subsidiering av dem med lave inntekter.

En ikke ubetydelig andel av dagens AFP-pensjonister har ved fylte 62 år har stått mellom 42 og 45 år i arbeid.. De er ofte slitne og har helseproblemer på grunn av et svært belastende arbeid, uten at de kvalifiserer til uførepensjon. Mange vil derfor mene at de har fortjent å gå av med en god pensjon når de runder 62 år. Og det vil de få, da summen av folketrygden, det statlige AFP-bidraget og den arbeidsgiverbetalte AFP-pensjonen, sikrer dem en minst like god pensjon som i dag. Men samtidig vil disse gruppene tape enormt i forhold til de som både har helse og muligheter til å fortsette i jobb. Spørsmålet blir derfor om de med lavest inntekt og lavest pensjon i kroner, til tross for dårlig helse og belastende arbeid, vil oppleve at de har råd til å miste den ekstra pensjonen som fortsatt arbeid gir.

Noen virksomheter har alt prøvd ut ordninger hvor det gis et pensjonsgivende inntektstillegg for hvert år en står i arbeid ut over fylte 62 år. Erfaringene er at alle takker ja, selv om helseproblemene skulle tilsi noe annet. Samtidig rapporteres det om økt sykefravær hos de samme gruppene. Sterke arbeidsinsitamenter gir dermed ikke bare lavere pensjonsutgifter og flere i arbeid, men også økt sykefravær – og for noen hele ”canossagangen” fram til uførepensjon. Det vil si at en del grupper er tilbake i det som før ble betegnet som en uverdigg avgang fra arbeidslivet.

Frihet til å velge?

Med det nye systemet vil det være svært lønnsomt å jobbe, selv om en mottar pensjon. En av fire av dagens AFP- pensjonister får imidlertid ikke jobbe videre, selv om de gjerne vil, dels på grunn av omstilling og nedbemanning. Problemet for disse er ikke mangel på egen vilje, men mangel på villige arbeidsgivere. Dette vil også være situasjonen for mange i framtida.

Et nærliggende alternativ for disse ”overflødiggjorte” vil være å melde seg ledige og dermed få 62 prosent av tidligere inntekt i pensjon og fortsatt pensjonsopptjening i forhold til tidligere

inntekt. En annen velbrukt mulighet er uførepensjon, som også sikrer pensjonsopptjeningen. Med andre ord, så lenge uførepensjon og ledighetstrygd gir høyere ytelser enn den nye AFP-ordningen, må en trolig vente en økning i antallet uførepensjonister og arbeidsledige.

Den siste AFP-brikken

Løsningen på disse nye utfordringene er likevel ikke å gå tilbake til det gamle systemet. Den foreslåtte ordningen er bra, både når det gjelder pensjonsnivå og økte muligheter for fleksibel avgang. Et enkelt og renlinjet offentlig alders- og førtidspensjonssystem uten for mange særordninger er ofte det beste. Poenget er å være bevisst på at det nye systemet kan gi opphav til nye utfordringer, nettopp fordi det finnes en relativt stor gruppe eldre arbeidstakere som ikke kan benytte den ønskede valgfriheten.

Den siste brikken i førtidspensjons- og AFP-systemet skal legges av partene i samarbeid med regjeringen før oppgjøret i 2008. En bør derfor vurdere nøye om det er mulig å tilgodese ”sliterne” og ”de overflødige” i større grad enn det legges opp til i dag, samtidig som arbeidsinsitamentene og valgfriheten opprettholdes for de mange.